

special needs. It is proved that the educational process in classes with inclusive education was carried out in accordance with the working curriculum of a general educational institution, drawn up on the basis of standard curricula of general educational institutions, taking into account the individual characteristics of the educational and cognitive activity of children with special educational needs. It has been established that inclusive education contributes to the rapid adaptation of such children to society. It has been proven that the introduction of inclusive education is still one of the pressing problems of the development of children with special needs.

Key words: *children with special needs, school education, inclusive education, general educational institutions, individual characteristics*

Стаття надійшла до редакції 14.03.2021 р.

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247126>

ОЛЕКСАНДР ШУМСЬКИЙ

ORCID: 0000-0002-9498-7509

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЛІНГВОСАМООСВІТИ У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

У статті висвітлено сучасний теоретичний і практичний світовий і вітчизняний досвід підготовки здобувачів вищої освіти до лінгвосамоосвіти. Розглянуто методологічні засади іншомовної самоосвіти і методи самонавчання іноземних мов, які склалися у ХХІ столітті у світі. Доведено, що на сьогодні у вітчизняній педагогічній науці сформовано фундаментальну науково-теоретичну базу, що висвітлює важливі аспекти теорії і практики іншомовної самоосвіти.

Ключові слова: *лінгвосамоосвіта, іноземна мова, вища школа, здобувачі вищої освіти, автономне навчання, самонавчання*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інформатизації індивід може діяти успішно лише за наявності таких особистісних якостей, як: прагнення до трансформувальної діяльності та безупинного самовдосконалення; спроможність гнучко пристосовуватися до всіх перетворень, характерних для сучасного суспільства; здатність до соціальної і професійної мобільності. А отже, актуальним завданням вищої освіти має стати формування у майбутніх фахівців здатності й потреби в постійному оновленні професійних знань та вмінь шляхом самоосвіти, в тому числі й іншомовної, у творчому самовдосконаленні, спрямованості на досягнення висот професіоналізму. Саме тому стрижневим дидактичним принципом вищої школи має стати перехід від навчання до самоосвіти, яка сучасними вітчизняними вченими (Жукевич, 2011; Мартинюк, 2016) визнається найвищим ступенем освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Перспективи модернізації, відповідно до сучасних вимог, процесу іншомовної підготовки студентів розглядалися в роботах Н. Бідюк, В. Гаманюк, Л. Морської, Д. Гарднера (D. Gardner), А. Могарамкані (A. Moharamkhani). Пошуку шляхів вирішення проблеми самостійного вивчення іноземних мов присвячено наукові праці Ю. Бандури, О. Малихіна, О. Негриводи, С. Сошенко. Питання формування самоосвітньої компетентності в процесі вивчення іноземних мов, як перспективного напрямку підвищення якості мовної підготовки сучасних фахівців, досліджували І. Бобикіна, С. Боднар, О. Копил, І. Мося.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати сучасний теоретичний і практичний світовий та вітчизняний досвід підготовки здобувачів вищої освіти до лінгвосамоосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не можна не погодитися з тим, що в умовах сьогодення «самоосвіта стає життєвою необхідністю для більшості людей, оскільки цього вимагають сучасні умови соціального життя» (Moharamkhani, 2016, с. 165). Аналізуючи сучасний стан освіти, вчені констатують, що у викладанні відбулася революція і стратегії стимулювання самоосвіти значною мірою витіснили більш традиційні види навчання, адже «самоосвіта стала життєвою необхідністю для більшості людей, оскільки цього вимагають сучасні умови соціального життя» (Moharamkhani, 2016, с. 167). Новий виток розвитку суспільства, який характеризується глобалізацією, інформатизацією, формуванням єдиного економічного, політичного й освітнього простору, став поштовхом для виникнення нової ідеології і у вивченні іноземних мов, яка відповідає концепції освіти протягом життя. Соціальні тенденції у світі актуалізували, в свою чергу, потребу в перегляді концептуальної системи поглядів на теорію і практику самонавчання мов. З'явилися наукові дослідження з проблеми вивчення другої іноземної мови шляхом само- і взаємонавчання, використання діяльнійої

когнітивно-комунікативної моделі самостійного оволодіння іноземними мовами шляхом інтенсивного самонавчання. Результатом розширення спектру досліджуваних питань підготовки студентів до самостійного набуття іншомовних знань, як своєрідної альтернативи інституційної освіти, стало введення в науковий обіг нових категорій, понять і термінів. Так, у 2003 році І. Бобикіною вводиться поняття «лінгвосамоосвітня компетентність», як перспективний напрям підвищення якості мовної підготовки фахівців у сучасних умовах і забезпечення післядипломного підвищення кваліфікації випускників шляхом неперервної самоосвіти в умовах професійної діяльності. Вчена доводить, що лінгвосамоосвітня компетентність є однією з ключових кваліфікаційних характеристик учителя і показником рівня його професійної компетентності в цілому. У 2009 році вперше в статусі педагогічного поняття вводиться термін «лінгвоавтодидактика» в рамках розробленої Т. Тамбовкіною нелінійної індивідуальної самоорганізованої системи самонавчання іноземних мов. Авторкою не лише виокремлено та схарактеризовано базові категорії лінгвоавтодидактики, що значною мірою розширило методологічні засади іншомовної самоосвіти, але й доведено, що неможливо зрозуміти дію механізмів самонавчання іноземних мов у цілому, не оволодівши загальними науково-методичними основами лінгвоавтодидактики. У 2012 році І. Бобикіна вводить новий концепт – «культура лінгвосамоосвіти», яку визначає як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує високий рівень готовності і здатності особистості до неперервної лінгвосамоосвіти.

Разом з теоретичними розробками активно розвивається і вдосконалюється практика лінгвосамоосвіти. Популярним засобом задоволення неперервної освітньої потреби у вивченні іноземних мов на міжнародному рівні стають Масові відкриті онлайн-курси. Даний термін було вперше введено в 2008 році Д. Кормьє (D. Cormier) для опису безкоштовного і доступного для великої кількості людей онлайн-курсу навчання в мережі Інтернет. У самонавчанні іноземних мов активно використовуються також методи взаємонавчання, в тому числі й у вигляді тандем-методу або навчання в співпраці. Сьогодні можна спостерігати активний розвиток тандем-мережі в просторі Інтернету. Організація навчання здійснюється спеціальними центрами, розташованими в різних країнах. До менш поширених методів самостійного оволодіння іноземних мов можна віднести гіпнотерапію (навчання, під час якого використовуються можливості сприйняття та запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу під час природного сну), релаксопедію (активізація мовленнєворозумової діяльності особистості за рахунок поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі релаксації, викликаній самонавіюванням і психосаморегуляцією стану) та сугестокібернетичний інтегральний метод (управління навчанням за допомогою кібернетичних засобів, які забезпечують активізацію несвідомих компонентів мнемонічної діяльності. При цьому функції викладача разом із сугестивним впливом передаються автоматизованій системі).

Для зарубіжної вищої школи характерним стає те, що продуктивна самоосвітня діяльність все більше пронизує основні елементи навчального процесу і стає його визначальною ознакою. Зокрема, в окремих російських ЗВО вводяться спеціальні курси з лінгвоавтодидактики, які ознайомлюють студентів з теорією і методологією самонавчання іноземних мов. На принципах самоосвіти будується процес іншомовної підготовки студентів і в багатьох університетах світу. Так, в педагогічних закладах освіти США та Великобританії широкого розповсюдження набуло так зване «незалежне навчання» (independent study), що не передбачає безпосередньої взаємодії викладача зі студентом. Основу навчального процесу складає проведення студентом низки самостійних досліджень, результатом чого стає набуття ним власних суб'єктивних знань, які становлять підґрунтя для формування самоосвітніх умінь.

Рекомендації Ради Європи щодо мовної політики також регламентують істотні перетворення, зокрема, в професійній педагогічній освіті, що знаходить своє втілення в багатьох країнах Європейського Союзу. Так, в університетах Франції передбачається самостійна розробка студентом свого індивідуального навчального плану і здійснюється шляхом «вільної організації навчального процесу, що передбачає подолання вершин наук найбільш зручним для кожного студента способом» (Голотюк, 2009, с. 114). У шведських же педагогічних ЗВО взагалі відсутні факультети підготовки вчителів-лінгвістів. Проте, з переліку вибіркових предметів студенти можуть вибрати ту чи іншу немовну дисципліну поряд із певною іноземною мовою, засобами якої ця дисципліна буде викладатися ними після завершення навчання. У Великій Британії підготовка студентів у ЗВО вибудовується на основі індивідуальної програми навчання, сприяючи таким чином «... упровадженню в освітні технології нового виміру у викладанні іноземних мов – учитися вчитися», що відповідає рекомендаціям Ради Європи (Common European Framework of Reference for Languages).

Необхідно підкреслити, що в ЗВО європейських країн значна увага приділяється також підготовці викладачів іноземних мов до організації автономного навчання студентів, зокрема, активно впроваджуються такі освітні проекти, як «Розвиток викладача у системі автономного навчання ІМ у мовній освіті» (Teacher development for learner autonomy (TDLA) (2003–2005), Euro PAL «Європейська педагогіка для автономного навчання – освіта викладачів сучасних іноземних мов».

Дослідження показало, що на сьогодні у вітчизняній педагогічній науці сформовано фундаментальну науково-теоретичну базу, що висвітлює важливі аспекти теорії і практики іншомовної самоосвіти. Як один із основних чинників реалізації новітньої парадигми вищої освіти сучасними науковцями визнається підготовка

майбутніх фахівців до постійної самоосвіти протягом життя. При цьому самоосвіта в галузі іноземних мов розглядається як основний чинник формування вторинної мовної особистості. Істотну теоретичну і практичну значущість мають дослідження, в яких розглядаються питання формування самоосвітньої компетентності в процесі вивчення ІМ, яка визначається як потенційна готовність і здатність підтримувати і підвищувати в процесі самоосвіти рівень володіння іноземними мовами шляхом формування та вдосконалення вмінь усного та письмового перекладу (Копил, 2012).

Ученими також активно досліджуються проблеми особливостей організації самостійної роботи з оволодіння й підвищення рівня володіння іноземними мовами студентів ЗВО. У фокусі уваги багатьох дослідників знаходяться питання реалізації дидактичних принципів, дидактичних засад і педагогічних умов організації продуктивної самостійної роботи студентів з іноземних мов, розглядаються психологічні чинники та методика організації самостійної роботи з різних видів іншомовної діяльності.

Представниками науково-педагогічної спільноти, особливо протягом останніх 15–20 років, широко обговорюється проблема організації іншомовної самоосвітньої діяльності у ЗВО. Так, ключовими питаннями вивчення означеної проблеми стали: обґрунтування системи та технологій організації самостійної іншомовної діяльності студентів педагогічних ЗВО; дидактичні аспекти підготовки до іншомовної самоосвітньої діяльності; удосконалення організаційних форм; дидактичні умови організації та індивідуалізації самостійної навчальної іншомовної діяльності і засоби її активізації; різні аспекти самостійної іншомовної діяльності, а саме: самостійна навчально-пізнавальна та самостійно-дослідницька діяльність; можливості самостійної діяльності в розвитку особистісних складових, як засіб формування суб'єктності, професійного саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення і самореалізації студентів. Науковцями одностайно визнається, що як сама самоосвіта, так і її різновиди завжди ґрунтуються на розвитку самостійності особистості. При цьому наголошується, що за зацікавленого ставлення студентів самостійна робота і самостійна іншомовна діяльність можуть перерости в їх самоосвітню діяльність. Шляхом такого переходу, за умови оволодіння знаннями і способами іншомовної самоосвітньої діяльності, можна підвищити рівень готовності студентів до лінгвістичної самоосвіти.

У численних науково-педагогічних працях переконливо доводиться, що активність особистісно значущої іншомовної самоосвітньої діяльності студента проявляється в його ставленні до змісту і процесу самонавчання, у спрямованості і сталості пізнавальних інтересів, у прагненні до ефективного оволодіння знаннями й способами самоосвітньої діяльності як у структурі фахової підготовки у ЗВО, так і в процесі неформальної іншомовної самоосвіти. Важливим є акцентувати увагу на тому, що особливе значення надається розробці методичного забезпечення і відповідних технологій «навчання вчитися», спрямованих на озброєння студентів необхідними вміннями та навичками іншомовної самоосвіти.

Протягом останніх десятиліть у якості найважливішого і цільового пріоритету в сучасній підготовці студентів ЗВО науковцями визнається неможливість становлення особистості без розвитку її автономності, як якісно нового бачення освіти. У педагогічній науці активно досліджуються питання стосовно перспектив підвищення ступеню автономії студентів ЗВО, у тому числі й автономного навчання іноземних мов, як початкового ступеня підготовки студентів до лінгвосамоосвіти протягом життя; вивчаються проблеми щодо перерозподілу ролей у системі «студент – викладач»; обґрунтовується значущість автономії, як запоруки ефективності майбутньої професійної діяльності. Вченими підкреслюється, що від здатності та готовності студентів самостійно створювати продукти навчальної діяльності залежить рівень їх навчальної автономії. У дисертаційних дослідженнях розробляються новітні методики організації автономного навчання студентів, визначається ступінь їх готовності до сприйняття навчальної автономії у процесі іншомовної підготовки; висувуються нові вимоги до викладачів ЗВО, які впроваджують автономне навчання у свою роботу. Дослідниками всебічно вивчаються особливості організації та сучасні методи автономного опанування іноземних мов; організаційні форми та засоби оптимізації автономного навчання іноземних мов; стратегії автономного навчання іноземних мов.

Заслуговує на увагу питання впровадження в систему мовної освіти в Україні незалежного навчання, яке частково перетинається з терміном «автономне навчання», але розглядається ширше від нього. Так, О. Сергеева, визначаючи означений концепт як здатність студента навчатися незалежно та самостійно контролювати навчальний процес, зазначає, що, аби навчатися незалежно, студенти вже мають бути автономними (Сергеева, 2014). Слід відзначити, що в даному контексті незалежне вивчення іноземних мов має спільні риси з лінгвосамоосвітою.

Потреба вітчизняної системи іншомовної освіти в новій парадигмі комп'ютерної підтримки самостійного навчання стала поштовхом для численних розробок теорії і методики організації самостійного вивчення іноземних мов на основі ІКТ. Українськими науковцями розглядається широке коло питань щодо організації автономного вивчення іноземних мов на основі використання Інтернет-технологій; формування самоосвітньої компетентності та вмінь самостійної іншомовної діяльності засобами ІТ; дидактичних функцій та методичних особливостей електронного підручника, як засобу підвищення ефективності самостійної роботи з іноземною мовою студентів ЗВО.

Зважаючи на те, що державна політика України щодо іншомовної самоосвіти вибудовується з урахуванням загальносвітових тенденцій розвитку освіти впродовж життя, вітчизняними науковцями вивчається можливість гнучкої реалізації сучасного реформаторського досвіду організації процесу самостійного оволодіння іноземними мовами в інших країнах. Слід зазначити, що в практику українських ЗВО не лише успішно впроваджуються новітні педагогічні технології і методи іншомовної самоосвіти, але й активно розробляються і реалізуються на Європейському рівні власні самоосвітні проекти. Так, у 2016 році було засновано проект Лінгтвінз (Lingtwins), який надає студентам реальну можливість будувати так звану «європейську Лінгтвінз-спільноту», а саме: знаходити співрозмовників, легко й цікаво вивчати іноземну мову в режимі реального часу в контексті специфіки майбутньої професії тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що і в Україні, і у світі в цілому на сьогодні накопичено чималий практичний і теоретичний досвід підготовки здобувачів вищої освіти до лінгвосамоосвіти впродовж життя. Проте все ще невирішеними залишаються питання щодо адаптації лінгвосамоосвіти до умов як нинішнього інформаційного, так і майбутнього наносупільства, глобалізації і подальшого розвитку інноваційних технологій. А отже, актуальність даної проблеми буде залишатися на високому рівні і надалі.

Список використаних джерел

- Голотюк, О. В. (2009). *Підготовка вчителів іноземних мов в університетах Франції*. Херсон: Айлант.
- Жукевич, І. П. (2011). Проблеми готовності до самоосвіти студентів вищих навчальних закладів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 13 (224), 1, 67-73.
- Копил, О. О. (2012). Проблема формування самоосвітньої компетентності при вивченні англійської мови для професійного спілкування. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 6 (1), 9-14.
- Мартинюк, І. А. (2016). Сутність готовності особистості до самоосвітньої діяльності. *Проблеми сучасної психології*, 34, 327-353.
- Сергеева, О. Ю. (2014). Концепція незалежного вивчення іноземної мови в контексті інтеграції України в Європейську спільноту. *Теорія та практика державного управління*, 4, 366-375.
- Moharamkhani, A., Karimi, L. & Ahmadi, S. D. (2016). The impact of neurolinguistic programming (NLP) on EFL learners' vocabulary achievement. *Journal of Humanities and Social Science*, 21, 11, 27-37.

References

- Holotiuuk, O. V. (2009). *Pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov v universytetakh Frantsii [Training of foreign language teachers in French universities]*. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
- Kopyl, O. O. (2012). Problema formuvannia samoosvitn'oi kompetentnosti pry vyvchenni anhliis'koi movy dlia profesiinoho spilkuvannia [The problem of forming self-educational competence in course of learning English for professional communication]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 6 (1), 9-14 [in Ukrainian].
- Martyniuk, I. A. (2016). Sutnist' hotovnosti osobystosti do samoosvitn'oi diial'nosti [The essence of the individual's preparedness for self-educational activities]. *Problemy suchasnoi psykholohii [Problems of modern psychology]*, 34, 327-353 [in Ukrainian].
- Moharamkhani, A., Karimi, L. & Ahmadi, S. D. (2016). The impact of neurolinguistic programming (NLP) on EFL learners' vocabulary achievement. *Journal of Humanities and Social Science*, 21, 11, 27-37.
- Serheieva, O. Yu. (2014). Kontsepsiia nezalezhnogo vyvchennia inozemnoi movy v konteksti intehratsii Ukrainy v Yevropeis'ku spil'notu [The concept of independent foreign language study in the context of Ukraine's integration into the European Community]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia [Theory and practice of public administration]*, 4, 366-375 [in Ukrainian].
- Zhukevych, I. P. (2011). Problemy hotovnosti do samoosvity studentiv vyshchych navchal'nykh zakladiv [Problems of preparedness for self-education of students of higher educational establishments]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University]*, 13 (224), 1, 67-73 [in Ukrainian].

SHUMS'KYI O.

Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economic, Ukraine

ON THE ISSUE OF APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION'S TRAINING FOR LINGUISTIC SELF-EDUCATION IN MODERN PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE

The article substantiates that in modern conditions the core didactic principle of higher education should be the transition from teaching to self-education, which is regarded by contemporary native researchers as the highest stage of education. Social trends in the world have, in their turn, actualized the need to revise the conceptual system of views on the theory and practice of language self-instruction. The result of expanding the range of research issues of training students for independent acquisition of foreign language knowledge, as a kind of alternative to institutional education, was the introduction into scientific circulation of new categories, concepts and terms.

Along with theoretical developments, the practice of linguistic self-education is being actively improved. New and already known methods of independent mastering foreign languages are emerging. It is typical of foreign higher education that productive self-educational activities increasingly permeate all the basic elements of the educational process and become its defining feature. In particular, special courses on linguistic autodidactics are introduced in higher educational establishments, the so-called "independent study" becomes widespread, students develop their own individual curriculum, which is carried out through the student's free organization of his/her educational process and so on. Thus, a new dimension in teaching foreign languages has been introduced into existing educational technologies, namely: "learning to learn", which meets the recommendations of the Council of Europe.

Up to date the fundamental scientific and theoretical base, which covers important aspects of theory and practice of foreign language self-education, has been formed in native pedagogical science. Contemporary researchers recognize the training of future professionals for lifelong learning as one of the main factors of implementing the latest paradigm of higher education. With that self-education in the field of foreign languages is considered as the basic factor of forming the secondary language personality. It is particularly important to work out methodological support and appropriate technologies of "learning to learn", aimed at equipping students with necessary skills of foreign language self-education. Researchers also comprehensively study the peculiarities of the organization and modern methods of autonomous mastering foreign languages.

Key words: *linguistic self-education, foreign language, higher school, applicants for higher education, autonomous learning, self-instruction*

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021 р.